

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ ПРОФ. ДПН РУМЯНА ДИМИТРОВА ТАНКОВА (ПУ "П. Хилендарски")
на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
"доктор" в професионално направление 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието
и дидактика)

Автор: РЕНИ ИЛИЕВА РАНГЕЛОВА

Тема: МОДЕЛ ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ДЪРЖАВНИТЕ
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИЗИСКВАНИЯ ЗА УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПО
БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА ЗА НАЧАЛНИЯ ЕТАП НА ОСНОВНАТА
ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН

Научни ръководители: проф. дпн Нели Иванова и доц. дпн Вася
Делибалтова

1. Общо описание на представените материали

Представената дисертация се състои от 230 страници, от които 188 страници с основен текст и 42 страници с библиография и приложения (общо 14). Общият брой на използваните литературни източници е 139.

Предложен е и списък с 53 публикации, от които 5 са по темата на дисертационния труд.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Рени Рангелова е докторант на самостоятелна подготовка към катедра "Дидактика" във Факултета по педагогика на Софийския университет "Св. Климент Охридски" през периода 2014-2017 година.

От приложената към документите автобиография се вижда, че Рени Рангелова има натрупан професионален опит като начален учител, включително и в Българското средно общообразователно училище в Братислава, Словакия. В полза на дисертационния ѝ труд е и нейната дългогодишна работа като експерт в Министерството на образованието и науката. Участвала е в няколко проекта, свързани с образованието. Автор е на учебници и учебни помагала. Всичко това обяснява нейната мотивация и висок професионализъм по темата на дисертацията.

3. Актуалност и иновативност на дисертационния труд

Дисертацията е посветена на изключително значима за българското образование проблематика. Изследването е ориентирано към процесите на стандартизация на учебното съдържание, които очертават философията на провежданата в България образователна реформа и които би следвало да гарантират нейния успех. Едновременно с това се проследява и приложението на държавните образователни изисквания по български език и литература за началния образователен етап чрез тяхната съпоставимост с реалните достижения от националното външно оценяване през четири последователни години.

Въпреки че с Наредба №5 на МОН от 2015 г. е въведен държавен образователен стандарт за общообразователната подготовка, регламентиращ изискванията за резултатите от обучението по отделните учебни предмети, все още не е завършен процесът на неговата проекция в комплекта от учебни програми. Все още продължава и обществената дискусия относно учебното съдържание, представяща многообразие от мнения, между които трябва да се постигне консенсус. Създаването на иновативни училища пък е своеобразна заявка за бъдеща децентрализация в образованието, което съществено би повлияло върху процесите на стандартизиране. Ето защо дисертацията е значима както в близък, така и в дългосрочен план.

4. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Първа глава на дисертацията съдържа постановки, които са основополагащи за изследването. В нея ясно, точно и коректно е представен понятийният апарат, който е основа за разгръщане на концептуалната рамка на дисертационния труд. Дисертантката е съумяла да се ориентира в многообразието от научни тълкувания и различни авторски гледни точки в тази област, като се позовава на богат библиографски материал. Тя проявява изключителна прецизност, като разкрива различията дори и при термини, които привидно са много близки (например: „държавни изисквания в образованието“ и „държавни образователни изисквания“). Върху тази основа са анализирани 22 термина от областта на дидактиката и доцимологията, което е показателно за стремежа на Рени Рангелова да изгради своята теза върху основата на сериозна

научна аргументация. Особено място е отделено на понятието „подравняване“ като пресечна точка на образователните изисквания и оценъчните стандарти, с което се очертава профилът на изследователската работа.

В първа глава са представени и чуждестранни модели на стандартизиране в образованието. По този начин, от една страна, се очертава многообразие от стратегии за постигане на единство при обучението и оценяването по различните учебни предмети. От друга страна, се търсят отправни точки за актуализиране на българската нормативна база. Без излишество от описателни текстове са маркирани реформаторските тенденции в образователните политики на държави, които са с доказана резултативност. Направеният сравнителен анализ насочва към добри практики за стандартизации, постигащи синхрон между елементите на процеса на управление на образованието и представляващи цялостна методология за организацията и съдържанието на образователния процес. По този начин се открояват утвърдени световни модели за представяне на държавни образователни изисквания. Проучването е двуаспектно - с отчитане на централизация/децентрализация на образованието и с оглед на насочеността на стандартите - съдържателни или оценъчни. С оглед на изследователските цели най-голямо внимание е отделено на моделите с приравняване на стандарти за съдържание и стандарти за оценка. В този контекст се анализира и критерият "покритие", свързан със съгласуването на очакваните и на постигнатите резултати от обучението. По този начин се извежда основният проблем за оптимизиране на образователните изисквания чрез отчитане на взаимовръзката между процеса на обучение и инструментите за оценяване на неговата ефективност. Добре би било да се задълбочи анализът на учебни програми в чуждестранните образователни системи, за да се проследи тенденцията към прагматизиране на учебното съдържание, която би следвало да се отрази по-отчетливо и в учебната документация в РБългария.

Във втора глава на дисертацията е предложен теоретичен конструкт на модел за оптимизиране на българските държавни образователни изисквания за учебно съдържание. Той е изграден върху основата на обстоен анализ на структурата и съдържанието на държавните образователни изисквания за учебно

съдържание, въведени чрез Наредба №2 на МОН от 2000 г., в съпоставителен план с държавния образователен стандарт за общообразователна подготовка, регламентиран в Наредба №5 на МОН от 2015 г. Целта е да се открият несъвършенства и дефицити, които затрудняват прилагането на държавните образователни изисквания като събирателен образ на очакванията на държавата, обществото и конкретната педагогическа практика. Анализът е конкретизиран на равнището на държавните образователни изисквания за началното обучение по български език и литература. Напълно съм съгласна с направените констатации относно съдържателното припокриване на отделните ядра на учебно съдържание поради неотчетливото им дефиниране. Изцяло споделям и изразеното от дисертанта становище за нецелесъобразното разделяне на учебния предмет на два отделни компонента - "български език" и "литература". Това се получава като резултат от възприетата структура на документа, предполагаща обособяване на предметното съдържание по степени на образование. По този начин се нарушава спецификата на началното обучение по български език и литература като единство в овладяването на четенето и писането за целите на езиковата и литературната комуникация. Това предполага необходимост от реструктуриране на образователния стандарт за общообразователната подготовка в частта му за началния образователен етап. Едновременно с това той се нуждае от операционализиране, за да визира ясно, точно и конкретно крайните резултати от обучението и за да направи възможно тяхното измерване и оценяване. В съответствие с това дисертантката търси възможности за прецизирането на този документ чрез нов поглед към философията за стандартизиране на образованието.

Рени Рангелова прави оценка на съществуващите държавни образователни изисквания и чрез съпоставка на заявените в тях очаквани резултати и постигането им при националното външно оценяване в края на началния образователен етап. Аргументирано и точно е определена взаимната обусловеност между очаквани и постигнати резултати, която очертава перспективи както за подобряване на механизма за национално външно оценяване, така и за преосмисляне на образователните цели, определени чрез

държавните изисквания и учебните програми за съответния учебен предмет. По този начин Рени Рангелова умело обосновава своята идея за оптимизиране на ДООИ чрез подравняването им с резултатите от обучението в съответната предметна област.

Положителна оценка заслужава стремежът да се разграничат технологичните етапи при създаването на държавни образователни стандарти и при тяхното оптимизиране. С оглед на това се обосновават и специфичните критерии за оценка на съответствието между планираните в държавните документи резултати и реалните постижения на учениците - категориално съгласуване; дълбочина и последователност на знанията; обхват на познанията; баланс на представяне. Макар и заимствани от друг автор, тези критерии са адаптирани от дисертантката и са приложени успешно с оглед на спецификите в българската образователна система. Върху тази основа е и предложената от Рени Рангелова "схема на модела за оптимизиране на държавните образователни изисквания чрез съотнасяне на очакваните резултати от обучението с резултатите от външното оценяване в края на 4. клас". Тази схема е своеобразен профил на собственото проучване, тъй като чрез нея сполучливо са очертани неговите изследователски полета, а така също и процедурите за провеждането му.

В трета глава акцентът е върху приложението на предложения модел в контекста на обучението по български език и литература в началния образователен етап. Осъществен е многопланов диагностичен срез на резултатите от националното външно оценяване през учебната 2012/2013 година. Констатиращото изследване е проведено с 56 878 четвъртокласници. Тази голяма извадка на изследваните лица, разпределени в групи по пол, регион и доминиращ семеен език, е гаранция за представителност на изследването и на резултатите от него. Положително следва да се оцени и фактът, че диагностиката е осъществена след обстойна процедура, чрез която се установява приложимостта на инструментариума за оценка. Данните са обработени коректно. Следва да се отчете като целесъобразна и процедурата за игнориране на влиянието на случайните фактори чрез висок процент на доверителна

вероятност за прибегване до налучкване при тестовите задачи с избираем отговор.

Статистическата обработка на данните е умело съчетана с качествен анализ на резултатите по четирите критерия за оценка на съответствието между очаквания и реални постижения.

Категориалната съгласуваност се проверява в два плана - чрез съотношението между тестовите задачи и спецификацията на теста и чрез съотношението между тестовите задачи и държавните образователни изисквания за учебното съдържание. Двете оценки на категориална съгласуваност се съставят върху основата на детайлен анализ на всяка от тестовите задачи, обхващащ не само тяхното съдържание и резултатите от изпълнението им, но и степента на трудност. В тази част от изследването от особено значение е професионализмът на изследователя, тъй като се търсят преки връзки със съответния очакван резултат и като формулировка, и като познавателно равнище. Добро впечатление прави прецизността при анализа, който на места надхвърля предварително заявените рамки на проучването. Авторът подлага на съмнение тестовите задачи с необичайно висок успех при изпълнението, което насочва към занижени очаквания в държавния образователен стандарт за учебно съдържание. В същото време обръща внимание на тестови задачи, които са предизвикали затруднения при голяма част от четвъртокласниците и които провокират преосмисляне на очакваните резултати в ДОИ и учебните програми, тъй като става въпрос за образователен минимум. Известни несъгласия предизвиква коментарът на третата задача (стр. 100), тъй като чрез нея не може да се диагностицират умения за ориентация в смисловия контекст на предложената басня.

Оценката на дълбочината на познание също е изградена върху основата на задълбочен анализ, направен с научна точност и изследователска прецизност. Имам забележка само към обяснителния текст относно очаквания резултат "...служи си с различни по цел на изказването и по състав изречения". Анализиранияте тестови задачи (стр. 121-122) нямат пряко съответствие с този

резултат, тъй като те са свързани с разпознаване на видовете изречения, а не с приложение на наученото за тях.

Стремежът на дисертантката към многоплановост на изследването се проявява и чрез направената от нея оценка на баланса между очакваните резултати в ДОИ, чрез която се разкриват онези от тях, които не са отразени в тестовите задачи за външно оценяване. Табличното представяне много ясно онагледява съществуващите диспропорции и обосновава необходимостта от реструктуриране на ядрата на учебното съдържание по български език и литература за началния образователен етап.

Направеният контент-анализ на държавните образователни изисквания в контекста на тяхното изпълнение при националното външно оценяване е умело съчетан с анкетно проучване, чрез което се проверява достоверността на изводите от направената подравнена оценка. Различията и противоречивостта в изразените от анкетираните учители мнения относно съответствията между държавните образователни изисквания и учебните програми са показател за неясноти и разнопосочност при тълкуването на очакваните резултати от преките потребители на тези документи. Това е още едно доказателство за необходимостта от реструктуриране и операционализиране на ДОИ така, че българският учител да ги разбира добре и да ги следва успешно в своята училищна практика. Всичко това потвърждава хипотезата на изследването за необходимост от оптимизиране на държавните образователни изисквания, за да се постигне по-голямо съвпадение между предварително определените цели и действително постиганите резултати. В този смисъл са и предложените в заключителната част на изследването идеи за привеждане в съответствие на стандарти, преподаване и оценка на резултатите. Особено ценно според мен е предложението за "дефиниране на дескрипторите за постижения като допълнителен структурен елемент на съществуващите образователни изисквания". По този начин отпада необходимостта от създаване на стандарт за оценяване като самостоятелен документ, което означава увеличаване и усложняване на учебната документация. Българският учител се нуждае от документ, който му дава конкретни, ясно формулирани и точно определени

ориентир при изграждане на собствена визия за своите близки цели и за крайния образователен продукт, който трябва да постигне.

5. Приноси и значимост на разработката

Дисертационният труд на Рени Рангелова има редица приноси, които биха могли да се представят в следния обобщен вид:

1) Създаден е научнообоснован модел за приравняване на очаквания и резултати, който дава възможност за оптимизиране на държавните образователни изисквания по всички учебни предмети чрез съгласуваност между регламентиранияте очаквани резултати и реалните постижения на учениците;

2) Разкрити са резерви за усъвършенстване на процеса на стандартизация в българското образование върху основата на чуждестранен опит и добри практики в държави с доказани успехи в образованието;

3) Предложени са конкретни идеи за реструктуриране на ядрата на учебно съдържание по български език и литература и за прецизиране на формулировките на очакваните резултати в държавните образователни изисквания.

6. Преценка на публикациите по дисертационния труд

По темата на дисертацията си Рени Рангелова има 5 самостоятелни публикации - 3 в научни списания и 2 в сборници с научни доклади. Две от тях очертават авторските виждания относно прехода от "Държавни образователни изисквания за учебно съдържание" към "Държавен образователен стандарт за общообразователна подготовка" и съответстващите промени в учебните програми. Други две публикации са посветени на резултати от националното външно оценяване по математика и по български език и литература, проведено през учебната 2013-2014 година. Интерес представлява и публикацията, свързана с анализ на учебни програми от гледна точка на интеграцията на малцинствата.

Публикационната активност на Рени Рангелова става видима и от приложения списък с всички публикации до момента - статии, методическа литература, учебници и учебни помагала за началното училище. Всички те я представят като изследовател, успял да приложи свои идеи в непосредствената педагогическа практика.

7. Заключение

Дисертационният труд показва, че докторантката притежава задълбочени теоретични знания и показва умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Ето защо убедено давам своята **положителна оценка** за нейната професионална компетентност и изследователска култура и предлагам на научното жури да присъди на Рени Рангелова образователната и научна степен "доктор" в професионално направление 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика).

25.07. 2017 г.

Рецензент:.....

(ПРОФ. ДПН РУМЯНА ТАНКОВА)